

János rövid előszava, illetve Csics Gyula visszatérintő utószava, mely a napló keletkezésének történetéről, illetve utóéletéről tudósít.

Csics naplójából azóta egyébként animációs dokumentumfilm is készült Silló Sándor és Edvy Boglárka rendezésében. A film munkacíme eredetileg *Két napló* volt, de mivel készítésekor a rendezők, az 56-os Intézet munkatársai, illetve maga Csics Gyula is elveszettek hitték az ikernaplót, a végső változat a *12 voltam 56-ban* nevet kapta.

Az amúgy művészeti albumokat megjelentető Kieselbach Galéria saját naplójának az esztétikai, művészettörténeti értékét hangsúlyozza, úgyhogy szándékosan nem változtattak az eredeti külsőn. Kieselbach Tamás féloldalas magyarázó szövegét leszámítva az olvasó egy teljesen fakszimile kiadást vehet a kezébe – még a beragasztott újságcikkeket, röpiratokat is eredeti formájukban, gyakran összehajtogatva találjuk. Annyira jól sikerült a hasonmás, hogy jómagam például csak félve merem lapozgatni, s ha kissé elmerengek, tényleg megesisik, hogy azt gondolom, az eredeti kézzel írott füzetet tartom a kezemben.

Más kérdés, hogy alaposan a zsebünk mélyére kell nyúlnunk, ha meg akarjuk vásárolni a két könyvet, hisz egyenként 4500 forintba kerülnek. Féltő, hogy ilyen nagy összeget csak kevesen fognak áldozni rájuk. Az iskolák anyagi helyzetét ismerve pedig szinte biztosra vehető, hogy alig lesz közöttük megrendelő. Pedig a két naplónak nemcsak minél többünk otthonában, de az iskolai könyvtárak polcán is feltétlenül ott a helye! (Csics Gyula: *Magyar forradalom, 1956. Napló. Budapest, 1956-os Intézet, 2006. 222 p.* – [Kovács János:] *A magyar forradalom. 1956. Isten áldd meg a magyart! Napló. Budapest, Kieselbach, 2006. 200 p.*)

Tomasz Gábor

A SZEGEDI EGYETEM MINT A FORRADALOM BÖLCSŐJE

Sajátos műfajú könyvet lapozgathat, aki kézbe veszi Kiss Tamás – Jancsák Csaba szerkesztette – kötetét. A kiadvány négy egységből áll, amelyek kivétel nélkül forrásértékűek, s számtalan adat

közlésével pontosítják a magyar felsőoktatás és az 1956-os forradalom és szabadságharc kapcsolatáról alkotott képünket.

Az első fejezetben a szegedi egyetemen 1956 végén és 1957 elején lezajlott eseményekről olvashatunk, az 1956. október 13. és 24. között történetekről napi bontásban (7–68. o.). Az egység címe (Magyar egyetemek 1956 – Szeged) kicsit megtévesztő, hiszen általában a magyar egyetemek 1956-os történetéről csak az első lapok szólnak, a bennük foglaltak pedig a helytörténeti és oktatástörténeti szakirodalomra alapulnak. A fejezet további részében a szegedi hallgatók mozgalmáról, annak belső életéről, egyetemközi, politikai és emberi kapcsolatrendszeréről tudósít bennünket a szerző. Az eseményeket átélő – és alakító – Kiss Tamás saját emlékezetén kívül levéltári forrásokat (pl. a Csongrád Megyei Levéltár szegedi bírósági archívumát, a Történeti Hivatalban őrzött dokumentumokat), sajtóanyagot (a Szegeden megjelenő pártlap, a Délmagyarország híradásait) és történeti tanulmányokat is felhasznált munkájához. Ezzel érzésem szerint valamennyire távolságot tudott venni tárgyától, objektívebbé vált, s egyben a fejezetben szereplő állítások – vagy azok nagy részének – külső, írásos alátámasztását is biztosította. Formailag zavaró ebben az egységben, hogy az összes szakirodalmi hivatkozás és a levéltári jelzetek egy része a főszövegben zárójelben szerepel, míg a Csongrád Megyei Levéltár dokumentumaira a végjegyzetben találjuk a hivatkozást. Ezt lehetett volna egységesíteni.

Ebben a fejezetben megragadhatjuk azt a pontot, ahol elkezdődött a szegedi egyetem polgárainak mozgalma, amelynek csúcspontja a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének (MEFESZ) 1956. október 16-i megalapítása volt. Október 10-én Alaksza Helmut másodéves joghallgató levelet kapott egy budapesti barátjától, aki megküldte neki a „Magyar diákok!” kezdetű, a „budapesti bölcsészhallgatók” által szignált géppel írt felhívást. A dokumentum első mondatai optimizmusról árulkodnak: „*A XX. kongresszus szelleme széttrökte az eszmék bilincseit. Napjainkban kezd értelmet, tartalmat kapni a demokrácia, a szocializmus fogalma.*” (176. o.) A folytatásban a „budapesti bölcsészhallgatók” kifejtették véleményüket a szerintük szellemi nyomorékokat nevelő, centralizált és sztálinista modellel alapuló felsőoktatási rendszerről, majd az ez elleni fel-

lépésre buzdítottak, amelynek első lépcsőfoka a kötelező oroszórák eltöröltetése és a fakultatív nyelvoktatás kiharcolása. Ennek érdekében – javasolták a levél írói – az egyetemi hallgatók egyetemesen bojkottálják az oroszórákat október 22-től. Az irodalomtörténész, szegedi egyetemi tanár Péter László nemrég megjelent írásában közölte, hogy Alaksza Helmut levélküldő pesti bölcsész-hallgató barátja Román Károly volt, aki ma nyugalmazott középiskolai tanár és Székesfehérvár díszpolgára, gyakran publikáló irodalomkritikus. Barátai és egykori tanítványai hetvenedik születésnapján szépirodalmi művekből összeállított emlékkönyvvel köszöntötték (*In honorem Román Károly*. Székesfehérvár, 2003.). (Vö. Péter László: A MEFESZ előtörténete. Uő: *A Város csejéje*. Szeged, 2006. 39–49. o.)

A levelet Alaksza megmutatta barátainak – Kiss Tamásnak, Lejtényi Andrásnak és Tóth Imrének –, s az október 16-i diákgyűlésre már a következő szövegű kézzel írt cetlivel invitálták a hallgatókat: „*Ma este 7°-kor a Maximumban a budapesti egyetemisták felhívására válaszolni akarunk. Teremtünk szabadabb, igazi demokrata, önálló egyetemi életet! Gyertek el mindannyian!*” (177. o.) Az október 16-i nagygyűlésen már nem csak az oroszoktatás kérdéséről volt szó, sőt a szerb származású, internálást átélt Putnik Tivadar – legradikálisabbként – a szovjet csapatok kivonását is követelte. A mintegy ezer – az Auditorium Maximumot szűknek találó – megjelent kimondta a független önálló szabad hallgatói szervezet, a MEFESZ megalakulását. Legfőbb feladatnak a MEFESZ, valamint a hallgatói önkormányzatiság és az egyetemi autonómia terjesztését és népszerűsítését tartották. Ennek jegyében a következő napokban a MEFESZ szervezői felkeresték a Szegedi Tudományegyetem vezetőit, és küldöttséget menesztettek a magyarországi egyetemekre, hogy népszerűsítsék az ügyet a hallgatók körében. Október 20-ra ismét nagygyűlést hívtak össze, amelynek célja a MEFESZ működési kereteinek tisztázása és követeléseik megfogalmazása volt.

Ennek az 1956. október 20-i gyűlésen készült – a Magyar Rádió archívumában (D 565. sz. 1–9. tekercs) lévő – magnófelvételen a szövege olvasható a könyv következő fejezetében (69–131. o.). Sajnos a szövegben több helyen találunk kipontozott részeket, ennek az okát azonban csak a könyv egy másik fejezetében tudhatjuk meg: ezeken a

helyeken – a technika ördöge miatt – a szöveg nem érthető, valamint a felvételnél lemaradt az egyik szervező, Gönczöl Dezső bevezetője (156. o.). Az összejövetelen a hallgatók megfogalmazták a MEFESZ tanulmányi és politikai programját. A követelések között szerepelt az önálló hallgatói sajtó (a Szegedi Egyetem című lap), a honvédelmi oktatás óraszámának csökkentése, a belöldi utazási és kulturális programokra jegykedvezmény. A politikai állásfoglalásban a hallgatók követelték többek között a sajtó és a tájékoztatás szabadságát, a Rákosi-korszak bűnöseinek felelősségre vonását, Nagy Imre és Lukács György beválasztását az állampárt (Magyar Dolgozók Pártja) központi vezetőségébe. A legnagyobb népszerűsége azonban az alábbi két politikai programpontra volt: „*Új alapokra fektetett, szabad demokratikus választási rendszert követelünk.*” Valamint: „*Követeljük, hogy az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeink intézésében.*” (117. o.)

A könyv harmadik egysége egy beszélgetés Kiss Tamással, aki 2001-ben a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Főiskolai Karának történettudományi tanszékének vendége volt a Belvedere Meridionale folyóirat orális történetkutatócsoportjának meghívására (132–168. o.). Az itt készült – és videotechnikával rögzített – interjú írott változatát Jancsák Csaba látta el jegyzetekkel. Hasonlóan az első fejezethez, itt sem tartom szerencsésnek a végjegyzet alkalmazását, mivel – lévén szó hosszabb, lényegi magyarázó jegyzetekről – nehézkessé és kényelmetlenné teszi az olvasást. A tartalmas és közvetlen hangulatú beszélgetésből Kiss Tamás személyisége tárul elénk, aki a történelmi eseményeket megélt elbeszélő magabiztosságával és nyitottságával vall életéről, politikai és morális nézeteiről, a MEFESZ-ről, a szegedi nemzetőrség megszervezéséről és életének 1956 utáni időszakáról.

A három évig börtönbe zárt és a Kádár-rendszer kizárótlóságát megélt Kiss Tamás – ezzel kétségbevonhatatlan erkölcsi példát is adva – a „Mebánt-e valamit?” kérdésre így felelt: „*Áldom a sorsomat, hogy megadatott az a ritka pillanat, hogy 1956-ban tevékeny résztvevője – talán kicsit annál több – lehettem annak a csodálatos néhány hétnek. Azért mondok néhány hetet, mert mi nem csak a forradalomban, hanem az azt megelőző tíz napban is lelkesek voltunk. Az átlag magyar állampolgár tizenkét napig volt boldog, október 23-tól november 4-ig. Mi*

pedig október tizedikétől negyedikéig. Ez tíz nappal hosszabb időszak. Nagyon boldog vagyok, hogy ezt én megérhettem, mert úgy gondolom, hogy az ember élete így lehet tartalmas, mindazok ellenére, hogy fizikailag, anyagilag az ember hátrányos helyzetben volt itt három, három és fél évtizeden keresztül. Nem csinálnám másképp.” (158. o.)

A könyv negyedik egysége adattárból, irodalomjegyzékből és a mellékletekből áll (169–223. o.). Az adattár a MEFESZ szegedi tagjait és szervezőit, valamint a forradalomban részt vett szegedi hallgatókat veszi számba, megadva születési évüket, hallgatói státusokat, forradalmi tevékenységüket és az ítéletet. A Jancsák Csaba munkáját dicsérő táblázat hasznos lépés a szegedi egyetem és az 1956-os forradalom kapcsolatának kutatásában. Ebből kiindulva – természetesen hosszú levéltári kutatómunka után – talán el lehet készíteni a szegedi egyetemi polgárok 1956-os tevékenységét feldolgozó tanulmányt, kismonográfiát. Fontos, hogy ezen – a hallgatói önkormányzatiságért, az állami szuverenitásért és az emberi szabadságjogokért való kiállásukért és küzdelmükért – később meghurcolt fiataloknak rendszerezve megismerjük a nevét és tevékenységét.

Kiss Tamás könyvének erénye, hogy a szemtanú hitelességével vizsgálja a témát, amelynek tárgyalásában érződik az eseményeket megelő elbeszélő dinamikája és kétségtelenül tetten érhető subjektivitása. Saját emlékezetét levéltári és hírlapi forrásokkal egészítette ki a szerző, ezzel nemcsak állításait támasztotta alá, de mintegy elvégezte saját maga forráskritikáját is. A könyvről írott – a szegedi várostörténeti folyóiratban megjelent – recenziójában a nemzetbiztonsági kérdésekkel foglalkozó levéltári kutató Bálint László felvetette a MEFESZ névének és rövidítésének helyességét (Szegedi Műhely, 2002. 3–4. sz. 228–230. o.). Szerinte ugyanis a szegedi egyetem falai között megalakult hallgatói szervezet nevének rövidítése helyesen: MEFSZ. A MEFESZ ugyanis már az 1956 decemberéből származó nyomtatott és kéziratos források alapján is a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetségének a rövidítése. Bálint kutatásai szerint a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége nevet csak rövid ideig – 1956 októberében és novemberében – használta a szervezet. Erről érdekes polémia alakult ki az említett periodika hasábjain. (Vö. Kiss Tamás: A fától az

erdőt... Szegedi Műhely, 2003. 2. sz. 103–104. o. és Bálint László: Talányos névváltoztatás. Miért lett a MEFSZ-ből MEFESZ? Szegedi Műhely, 2003. 3–4. sz. 201–204. o.)

A tanulságos vita alapvető kérdésfelvetése – a konkrét eseten túl –, hogy a történetés a „kemény” forrásokat (pl. levéltárban őrzött, hivatalos állami és közigazgatási szférából fennmaradt dokumentumok) vagy a „puha” forrásokat (pl. személyes levelek és feljegyzések, visszaemlékezések, oral history) tekintse-e hiteles(ebb)nek. Ha pedig mindkettő rendelkezésre áll, melyiket fogadja el a kutatói kritika. Kiss Tamás érvelésének lényege, hogy szervezői és a kortársak 1956-ban Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének nevezték és MEFESZ-nek rövidítették mozgalmukat. Sajnálatos azonban, hogy munkájában Kiss is felváltja használja a MEFESZ és a MEFSZ rövidítést (24–31. o.). (Azt pedig már csak zárójelben jegyzem meg, hogy mind a 20. századi magyar történelmet tárgyaló szintézisek, mind a felsőoktatás-történeti szakkikkek hibásan és következetlenül oldják fel a MEFESZ rövidítést és adják meg a szervezet nevét.)

Kiss Tamás kötetéből kiderül, hogy az 1956-os forradalom egyik közvetlen előzményének tekinthetjük a MEFESZ szegedi megalakulását. Bizonyos, hogy a szegedi egyetemisták határozott kiállása és 1956. október 20-i gyűlésük radikális politikai követelése közvetlenül hatottak az október 23-án kitört forradalom követeléseire. A budapesti Műegyetemen október 22-én létrejött MEFESZ szervezet tagjai az általuk megfogalmazott híres 16 pont alapján a szegedi egyetemi hallgatók október 20-i követeléseit tekintették. Ez egy nappal később a forradalom hivatalos programjává vált, amelyet később nyomtatásban terjesztettek, és amelynek megvalósulásáért fegyveres harcot is vállaltak a magyar fiatalok.

Az igényes nyomdai kivitelű és gondosan megtervezett könyvet – néhány apróbb és inkább formai, mint tartalmi hiányossága ellenére – az 1956 eseményei, az oktatástörténet és az ifjúságtörténet iránt érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatják.

(Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége. Szeged – 1956. Szeged, Belvedere Meridionale, 2002. 223 o.*)

Miklós Péter